

Warszawa, 27 października 2021 r.

Dr hab. Alicja Curanović

Wydział Nauk Politycznych i Studiów Międzynarodowych

Uniwersytet Warszawski

Email: a.curanovic@uw.edu.pl

Tel. 517 41 65 42

Recenzja rozprawy doktorskiej pt. "Wizerunek Rosji w polskojęzycznych internetowych serwisach informacyjnych" autorstwa mgr Karoliny Ołtarzewskiej

W mojej ocenie rozprawa doktorska autorstwa Pani mgr Karoliny Ołtarzewskiej spełnia warunki określone w art. 13.1 Ustawy z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki (Dz.U. nr 65 poz. 595 z późn. zmianami). Argumenty na rzecz tej oceny podaję poniżej, odnosząc się kolejno do następujących kwestii: stopnia oryginalności badań, wartości merytorycznej rozprawy, trafności doboru źródeł oraz poprawności redakcyjnej i stylu wywodu.

Słowa pochwały należą się Doktorantce za wybór problemu badawczego. Postrzeganie w relacjach polsko-rosyjskich, mocno uwikłane w kwestie historyczne, jest ważne dla rozwoju stosunków dwustronnych i warte pogłębionych studiów. Wizerunek Rosji w Polsce był już wcześniej przedmiotem prac naukowych, które zresztą Doktorantka skrupulatnie przywołuje w swojej pracy. Nadal brakuje jednak monografii badających to zagadnienie w kontekście nowych mediów. Analiza wizerunku Rosji w polskojęzycznych serwisach informacyjnych na przykładzie Wirtualnej Polski, Do Rzeczy i Sputnika nie tylko pomaga uzupełnić tę lukę, ale także wyznacza obszar dla kolejnych, obiecujących badań. Atutem rozprawy jest też umiejętne nakreślenie ram dla tak rozległego, potencjalnie, problemu badawczego. Po pierwsze, Doktorantka decydując się na analizę dyskursu medialnego, wybrała trzy serwisy informacyjne tak, by ująć w badaniu odmienne „profile” raportowania o Rosji, tj. prorosyjski, neutralny oraz krytyczny wobec państwa rosyjskiego. Po drugie, precyzyjnie określiła ramy czasowe dla badania analizy treści przekazów medialnych, sierpień 2019 – luty 2020. Wybór tego przedziału czasowego był z kolei konsekwencją wyselekcjonowania trzech rocznic wydarzeń historycznych (80. rocznica podpisania paktu Ribbentrop-Mołotow, 80. rocznica wybuchu drugiej wojny światowej oraz 75. rocznica wyzwolenia nazistowskiego obozu koncentracyjnego i zagłady Auschwitz), które do tej

pory budzą kontrowersje w stosunkach polsko-rosyjskich, w związku z czym są szeroko dyskutowane w mediach. Te trzy wybory pozwoliły precyzyjnie dookreślić problem badawczy.

Cel rozprawy (tj. rekonstrukcja wizerunku Rosji w polskojęzycznych serwisach informacyjnych) został właściwie ujęty przez doktorantkę w pięciu pytaniach badawczych: (1) jaki rodzaj dyskursu oraz jakie typy narracji występują w kontekście Rosji w badanych polskojęzycznych internetowych serwisach informacyjnych?; (2) na czym polega różnica w prezentowaniu informacji o tych samych wydarzeniach w poszczególnych internetowych serwisach informacyjnych objętych badaniem?; (3) na podstawie jakich źródeł powstają informacje prezentowane w serwisach?; (4) w jaki sposób konstruowane są przekazy w badanych internetowych serwisach informacyjnych oraz w jakim stopniu spełniają wymogi rzetelnego tekstu informacyjnego?; (5) jaka jest zależność między publikowanymi informacjami w serwisach uchodzących za prorosyjskie oraz tych, które na ogół krytycznie odnoszą się do polityki Kremla?. Znalazienie odpowiedzi na powyższe pytania pozwoliło doktorantce zweryfikować siedem hipotez: (1) niektóre polskojęzyczne serwisy informacyjne np. „Wirtualna Polska” uczestniczą w dyskursie prorosyjskiej narracji i kształtowania pozytywnego wizerunku Rosji w oczach Polaków; (2) dyskurs obecny w internetowych serwisach informacyjnych mających charakter prorosyjski, tj. „Sputnik Polska”, kreują Rosję jako państwo broniące kultury, tradycji i cywilizacji europejskiej na tle kryzysów Unii Europejskiej; (3) Rosja w sferze polityki wewnętrznej ma wizerunek państwa o silnym przywództwie Władimira Putina oraz słabej roli opozycji; (4) w ramach polityki międzynarodowej Rosja kreuje siebie jako państwo dominujące, wpływowe, mające aspiracje bycia potęgą na skalę światową; (5) w sprawach gospodarczych Rosja uchodzi za państwo bogate w zasoby naturalne tj. gaz, węgiel, złoto itp. oraz silnie uzależniające od siebie na tym tle inne państwa Europy Zachodniej; (6) Rosja kreuje siebie jako obrońcę cywilizacji europejskiej oraz państwo konserwatywne religijnie; (7) Kreml stara się narzucić swoją wizję udziału Rosji w różnych wydarzeniach historycznych.

Skutecznej realizacji celu badawczego sprzyja struktura pracy składająca się z czterech rozdziałów. Pierwsze dwa stanowią rodzaj wprowadzenia teoretyczno-metodologicznego, a także empirycznego (charakterystyka wizerunku Rosji), niezbędnego do przedstawienia badań własnych Doktorantki zaprezentowanych w dwóch kolejnych rozdziałach. W dwóch pierwszych rozdziałach doktorantka omówiła pojęcia kluczowe dla badań wizerunku państwa. Zwróciła przy tym uwagę zarówno na to, czym jest sam wizerunek, jak i na środki używane dla jego kształtowania (m.in. branding narodowy, propaganda, *soft power*, dyplomacja publiczna, rola nowych mediów). Warto podkreślić, że Doktorantka połączyła przy tym perspektywy z zakresu politologii, komunikacji społecznej czy ekonomii i marketingu. W pierwszym rozdziale szczegółowo i z dużą świadomością warsztatową Doktorantka przedstawiła metody stosowane w badaniu dyskursu medialnego. W drugim rozdziale dokonała charakterystyki polityki wizerunkowej i tożsamościowej Rosji na podstawie istniejącej

literatury przedmiotu. Przedstawiła to zagadnienie w szerokim kontekście, odnosząc się m.in. do genezy kryzysu tożsamościowego Rosji poradzieckiej, sytuacji mediów w tymże państwie, wpływu przywództwa Władimira Putina na wizerunek Rosji w świecie czy roli, jakie odgrywają nowe media w wojnach informacyjnych.

W rozdziale trzecim i czwartym Doktorantka przedstawiła badania własne. Najpierw szczegółowo wyjaśniła metodę zastosowaną do selekcji i analizy materiałów opublikowanych przez serwisy informacyjnej (roz. III), a następnie przedstawiła wyniki analizy treści dyskursu (roz. IV). Należy podkreślić systematyczność i uporządkowanie wywodu, które Doktorantka zaprezentowała w ostatnim rozdziale stosując następujący schemat: (1) wskazanie rocznicy; (2) tło historyczne upamiętnionego wydarzenia, (3) prezentacja dyskursu w każdym z trzech serwisów, (3) podsumowanie ze wskazaniem podobieństw i różnic. Przyjęcie takiej formy wzmacnia efekt zastosowania metody porównawczej. Doktorantka wykorzystwała w badaniach także metodę studium przypadków, analizy treści, a także arkusz analizy przekazu medialnego pozwalający uporządkować zebrany materiał. Takie dobór metod pozwolił znaleźć odpowiedzi na postawione pytania badawcze i przyniósł efekt w postaci przemyślanych, rzetelnie przeprowadzonych badań własnych Doktorantki.

Nie wykluczam, że Doktorantka zdecyduje się na opracowanie rozprawy w formie monografii. Poniżej zgłaszam trzy uwagi, które, taką mam nadzieję, skłonią do namysłu i pomogą wzmocnić analizę. Po pierwsze, zdarza się, że w rozprawie brakuje wyraźnego rozróżnienia, czy Doktorantka, gdy pisze o wizerunku Rosji, ma na myśli wizerunek jako sumę percepcji Polaków czy też produkt wykreowany przez Rosję (np. s. 79-81). Oczywiście, granica między tymi dwoma sytuacjami jest cienka (np. gdy percepcja Polaków jest efektem polityki informacyjnej Rosji), jednakże warto dołożyć starań, by sygnalizować, czyj punkt widzenia (o percepcji wszak jest mowa) się w danym kontekście opisuje.

Druga uwaga dotyczy potraktowania na równych prawach „Wirtualnej Polski” (WP), „Do Rzeczy” (DRz) i „Sputnika”. Rozumiem słuszną intencję Doktorantki by wybrać do badań serwisy o zróżnicowanych „profilach”. Problem w tym, że „Sputnik” nie jest po prostu serwisem informacyjnym, ale narzędziem stworzonym i używanym przez Rosję dla własnych celów, o czym pisze sama Doktorantka w rozdziale II w kontekście wojny informacyjnej (s. 107). „Sputnik” jest zatem w swojej istocie innym bytem medialnym niż WP czy DRz. Materiały zamieszczane przez te dwa ostatnie serwisy wskazują, jak Rosja jest postrzegana w Polsce. Dają wgląd w to, jak Polacy (polscy dziennikarze, kreatorzy opinii publicznej) postrzegają ten kraj. Materiały opublikowane przez „Sputnik” przedstawiają wizerunek Rosji kształtowany przez państwo rosyjskie. Co więcej, wyrażają nie tylko to, jak Rosja chce być postrzegana, ale służą także manipulacji czy zaostrzaniu podziałów w społeczeństwie polskim. WP oraz DRz mają swój „profil”, czyli pewną tendencję do przedstawiania Rosji (potwierdzają

to badania Doktorantki). „Profil”, który posiadają pewnie wszystkie środki masowej informacji, jest jednak czymś jakościowo innym od statusu narzędzia celowej dezinformacji. Analiza materiałów ze „Sputnika” wpisuje się w badania Doktorantki, ale może niekoniecznie należałoby traktować ten serwis na równych prawach, bo to osłabia perspektywę porównawczą.

Trzecia uwaga odnosi się do charakterystyki sylwetki analizowanych serwisów informacyjnych (s. 121-123). Warto by ją uzupełnić o preferencje polityczne danego medium. Stosunek do rządu RP w tak silnie spolaryzowanym społeczeństwie polskim jest czynnikiem istotnie wpływającym na sposób raportowania. Uwzględnienie tego czynnika pozwoli spojrzeć inaczej na różnice między WP i „Do rzeczy” w ocenie np. niezaproszenia prezydenta Rosji na uroczystości związane z wybuchem drugiej wojny światowej. Krytyczny wydźwięk materiałów zamieszczonych przez WP Doktorantka interpretuje jako wyraz pro-rosyjskości serwisu, choć jednocześnie zauważa, że serwis nie unika krytyki Kremla. Może warto rozważyć hipotezę, że w tej sytuacji postawa WP była motywowana raczej krytyką wobec rządu RP niż sympatią wobec Rosji. Krótko mówiąc, że może nie o Rosję, ale o wojnę polsko-polską tu chodzi. Uwzględnienie politycznych sympatii pozwala dostrzec spójność przekazu WP (s. 232-233).

Drobne uwagi redakcyjne:

- 1) pojęcie „odczucie tożsamościowe” mocno antropomorfizuje państwo (s. 87)
- 2) nic złego się nie stanie, jeżeli Doktorantka będzie o sobie w pracy pisać „Autorka” zamiast „Autor” (np. s. 137-138.)
- 3) ilustracja nie przedstawia „Rosjan podczas pochodu z podobiznami radzieckich żołnierzy, których czczą” (s. 188). To „bezsmiertny polk”, czyli pochód, w którym zwykli Rosjanie (to ważne, bo to najbardziej autentyczna, prywatna część corocznych obchodów Dnia Zwycięstwa w Rosji) niosą portrety/fotografie swoich członków rodziny, którzy już nie żyją, a byli weteranami drugiej wojny światowej.

Doktorantka dowiodła dobrej znajomości literatury przedmiotu dot. wizerunku, nowych mediów, badań dyskursu oraz polityki rosyjskiej. W rozprawie korzysta z materiałów w języku polskim, angielskim i rosyjskim. Atutem pracy są materiały wizualne, które są przedmiotem wnikliwej analizy i pozwalają na całościową rekonstrukcję dyskursu kształtowanego przez serwisy informacyjne. Rozprawa nie budzi żadnych zastrzeżeń od strony redakcyjnej. Doktorantka poprawnie stworzyła spis treści, bibliografię, przypisy oddolne, spis tabel oraz ilustracji. Wywód jest klarowny, a styl rozprawy przyjazny czytelnikowi, m.in. wszystkie pojęcia mogące uchodzić za niejasne czy zapożyczenia z innych języków zostały wyjaśnione w przypisach dolnych.

Wśród mocnych stron rozprawy należy wskazać wybór problemu badawczego i mądre skonstruowanie jego ram, badania własne Doktorantki oraz prezentowaną przez nią wysoką świadomość badawczą. Do przemyślenia pozostaje potraktowanie „Sputnika” na równi z „WP” oraz „DRz”.

Recenzowana rozprawa doktorska mgr Karoliny Ołtarzewskiej spełnia warunki określone w art. 13.1 Ustawy z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki (Dz.U. nr 65 poz. 595 z późn. zmianami) i wnioskuję o dopuszczenie mgr Ołtarzewskiej do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

A handwritten signature in black ink, appearing to read "Alicja Cima". The signature is written in a cursive, flowing style with a long, sweeping flourish at the end.